

Blutfogel Boldizsár miniátor

BLUTFOGEL Boldizsár kevésbé ismert XV. század végi magyarországi kódexfestő. A külföldi szerzők összeállításában megjelent miniátor-lexikonok nem tudnak munkásságáról; művészettörténetírásunk is csupán egyetlen festett ősnymotatvány alapján tartja nyilván a magyarországi miniátorok sorában.¹ Életével és a bártfai Szent Egyed templomnak adományozott könyvgyűjteményével ÁBEL Jenő foglalkozott részletesebben.² E forrásokból BLUTFOGEL művészi tevékenységéről csak annyit tudunk meg, hogy tehetséges betűfestő, aki „kiváló gonddal és műérzékkel festette ki többé-kevésbé díszesen könyveit.”³ Ránk maradt ősnymotatványainak díszítése e szűkszavú jellemzésnél alaposabb ismertetést, behatóbb elemzést érdemel.

BLUTFOGEL életrajzi adatait rubrikátori záradékaiból ismerjük. Szilézia Canth nevű városában született. 1491-ben vágbesztercei prédikátor volt; 1494, 1495, 1496 és 1498-ban rubrikált könyveiben következetesen „predicator Bistriciensis”-nek nevezte magát. Tanulmányait Krakkóban végezte, ahol 1498-ban a bölcsészkaron baccalaureusi fokozatot, 1502-ben magisteri címet, majd nem sokkal később a hittudományok licentiatusának címét nyerte el. 1502-ben Kisszebenben volt prédikátor, 1508-tól kezdve pedig bártfai káplánként említik a városi számadáskönyvek. 1516-ban presbiterként halt meg Bártfán, s könyveit a Szent Egyed templom könyvtárának hagyományozta.⁴

BLUTFOGEL életének fontosabb állomáshelyei — a Körmöcbánya közelében levő Vágbeszterce, Kisszeben és Bártfa — között a XV. század végén szoros gazdasági kapcsolat állott fenn. Azok a szövetségek, amelyeket Kassa, Lőcse, Eperjes, Kisszeben, Bártfa, majd az alsó- és felső-magyarországi bányavárosok közös érdekeik megvédésére kötöttek egymással, természetzerűleg kihatottak e területek kulturális fejlődésére, művészetének alaku-

¹ RÖSZLER István (*Adalékok a kassai kir. jogakadémia könyvtárához*. Magy. Könyvszle. 1882. 20. l.) a kassai jogakadémiai könyvtár ősnymotatványinak felsorolásakor említi AMBROSIUS *Operájának* (Basel, 1492?) első részét, amelyet a bejegyzés tanúsága szerint 1496-ban BLUTFOGEL rubrikált. Az ősnymotatványt a könyvtár egyik legszebb példányának mondja, s külön kiemeli a 8. lap díszítését. — RÖSZLER adatait közli: SZENDREI János — SZENTIVÁNYI Gyula: *Magyar képzőművészek lexikona*. Bp., 1915. 215. l. és BERKOVITS, Elena: *Miniatori Ungheresi nel dictionnaire des miniaturistes*. Corvina, 1941. 267. l.

² ÁBEL Jenő: *A bártfai Sz.-Egyed temploma könyvtárának története*. Bp. 1885. 78–88. l.

³ *Uo.* 81. l.

⁴ *Uo.* 80–87. l.

lására is.⁵ A kölcsönhatások következtében e városok művészetében és könyvkultúrájában hasonló fejlődési folyamat, számos rokon jegy mutatkozott.

A gyorsan gazdagodó és öntudatosodó felvidéki polgárság körében korán felébredt a könyvek iránti érdeklődés. Az északi városokban már a század első felében élénk könyvkészítő tevékenység folyt. Pozsonyban, Kassán, Iglón, Eperjesen, Bártfán s még néhány bányavárosban a XV. században több név szerint ismert scriptor dolgozott.⁶ A polgárság kulturális igényeinek emelkedésével együtt nőtt a könyvek megbecsülése és gyűjtése. A XV. század végén már számos értékes polgári könyvtulajdonról, kisebb könyvgyűjteményről tudunk. A bártfai Szent Egyed templom könyvtára legjelentősebben bártfai polgárok hagyatékaival gyarapodott. E polgári hagyatékok sorában több szempontból is becses művelődéstörténeti dokumentum BLUTFOGEL gyűjteménye, amely egykori tulajdonosának öntudatos magatartása következtében számos pontosan keltezhető iniciálét és lapszédíszet őrzött meg számunkra.

ÁBEL Jenő BLUTFOGEL hagyatékeként 16 kötetben 20 ősnymtatványt sorolt fel, és valószínűnek tartotta, hogy az ő gyűjteményéből származhat még néhány olyan bártfai könyv is, amelyből kitörölték vagy kitépték a tulajdonos bejegyzését.

Ma 21 olyan ősnymtatványt ismerünk, amely az első kötéstábla belsejére írt „Domini Baltasar Slesite de Canth ... 1510” bejegyzés vagy más adat szerint BLUTFOGEL tulajdona volt.⁷ E műveket rendszerint maga BLUTFOGEL rubrikálta és díszítette. Csaknem valamennyi kötetben, amelyet véleményünk szerint maga díszített, benn van BLUTFOGEL tulajdon bejegyzése és 9 műben jellegzetes rubrikátori záradéka is. Mindössze három díszítetlen ősnymtatványa volt.⁸ Két könyvből durván kivágták az iniciálékat.⁹ További három kötetből is a feltehetőleg díszített levelek hiányoznak.¹⁰

BLUTFOGEL könyveinek legszebb lapjai eshettek áldozatul a könyvcsönkítő szenvedélynek. Jól példázza e feltevést az a nagyfolio alakú kötet, amely DUNS SCOTUS *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum* (Nürnberg, Anton Koberger, 1481) és *Quaestiones quodlibetales* (Nürnberg, Anton Koberger,

⁵ RADOCSAY Dénes: *A középkori Magyarország táblaképei*. Bp. 1955. 80. l.

⁶ PUKÁNSZKY Béla: *A magyarországi német irodalom története*. Bp. 1926. 76–78. l.

⁷ Azokból az ősnymtatványokból, amelyeket ÁBEL (78–79. l.) BLUTFOGEL hagyatékeként ismertetett, ma csupán THOMAS DE AQUINO *Super primo sententiarum* (Venezia, Antonius de Strata, 1486) című munkája hiányzik. Kétségtávon kívül BLUTFOGEL tulajdona volt viszont MEFFRET *Sermones de tempore et de sanctis, alias Hortulus reginae. Pars aestivalis* (Basel, Nikolaus Kessler, c. 1486.) című műve, amelynek első kötéstábláján BLUTFOGEL szokásos bejegyzése áll: „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510.” Ezt a munkát ÁBEL csupán a Szent Egyed templom könyveinek felsorolásakor (159. l.) említi. — Végül az egri Főegyházmegyei Könyvtár állományában van egy csonka *Biblia* (Nürnberg, Anton Koberger, 1485. — HAIN-COPINGER 3166, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 4288 [csak a második rész]), amelynek 370a lapján BLUTFOGEL következő bejegyzése olvasható: „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel textoris filium bartholomei nacione Slesitam de Canth pro tunc predicatorem Bistriciensem simplicissimum ipso die Ursule in primo signo Sagitarij Anno salutis 1497.”

⁸ ÁBEL: *i. m.* 79. l. 10., 13. és 14. szám.

⁹ ÁBEL: *i. m.* 79. l. 15. szám alatt leírt ősnymtatványból Pars I. a 1 a lapon hiányzik az iniciálé; az említett MEFFRET-kötetből az Aa 2a lap iniciáléja van kitépve.

¹⁰ ÁBEL: *i. m.* 78. l. 3. szám és 79. l. 5. szám alatt leírt művek.

1481) című munkáit tartalmazza.¹¹ Az első mű eleje hiányzik; a II., III. és IV. rész kezdetét és a *Quaestiones quodlibetales* 2a levelét nagyméretű iniciálékkal és lapszédíszekkel látta el a művész. A festett díszítésből csupán három iniciálé és egyetlen lapszédísz maradt meg. Az iniciálét és a lapszédíszeket úgy vágta ki a könyvből, hogy a festés egyes részletei még ma is láthatók.

A kötet épen maradt festett díszei BLUTFOGELT jóízű, gyakorlott miniátornak mutatják. Finom kidolgozású, nagyméretű iniciáléiban az alap tömör arany; a zöld, kék, illetőleg vörös betűtestet árnyalt stilizált levelek töltik ki. A betűszárak közti teret az első iniciálénál kék, a másodiknál vörös alapon arany ornamentális díszítés borítja. A harmadik iniciálében a betűtest zöldszínű kockás mintát zár közre.

Az egyetlen megmaradt lapszédísz (Pars II. 2a lap, I. tábla) rózsaszín zöld, szürke stilizált levelekre és virágokra ágazó indákat ábrázol. A finom kidolgozású, pasztell színű indák, levelek mellett tollrajzzal körülvett aranytallérok húzódnak.

BLUTFOGEL ezt a kötetét 1496-ban rubrikálta. Valószínűleg ekkor készült a két ösnyomatvány festett díszítése is. Ugyanebben az évben fejezte be a művész AUGUSTINUS *Explanatio psalmodum* (Basel, Johann Amerbach, 1489) című munkájának rubrikálását és feltehetőleg festését is.¹² E mű iniciáléi és lapszédíszai a kisfolio alakú kötet méretéhez igazodva szerényebbek; az elrendezés, díszítő modor és a festői technika azonban a DUNS SCOTUS-kötet díszítéséhez hasonló.

A Pars I. a 3a lapot két iniciálé és lapszédísz élénkíti. (II. tábla.) A nagyobb méretű B iniciálé zöld keretben, poncolt arany alapon rózsaszín, árnyalt levéldíszű betűtestet ábrázol. Az iniciáléből csigavonalba hajló levélkék nyúlnak ki a két hasáb közé, illetőleg a felső lapszélre. Az alsó és külső lapszálen nyolcasokban ívelődő, kék-zöld-szürke-rózsaszín indákból, stilizált levelekből és virágokból álló díszítés húzódik. A hosszú kelyhű virágok közé naturalisztikusan ábrázolt szekfű vegyül. A díszítés között elszórt aranytallérokat pontokból álló keret és gyakran szeszélyes tollrajz veszi körül.

Ugyanígy szellemben készült, de a lap három szélére kiterjedő lapszédísz és egy iniciálé van a Pars III. j 2b lapján. Kevésbé tetszetős a Pars II. A 2a lap díszítése, amely a két hasáb közül kinyúló ágból terjed szét az alsó lapszélre. A stilizált virágokban végződő rózsaszín-zöld levelek között „ISTE LIBER EST DOMINI WALTAS . . .” feliratú mondatzalag ívelődik.

BLUTFOGEL kódexfestői tevékenységének igen fontos emléke ANGELUS DE CLAVASIO *Summa angelica de casibus conscientiae* (Strassburg, Martin Flach, 1491) című munkája.¹³ E kötet díszítését ugyanis a művész tisztán kivehető kézjeggyel is ellátta. Az a 1a lap iniciáléjában, a zöld betűtest összekötő szárába festette be BLUTFOGEL B betűből álló kézjegyet (III. tábla 1. kép.).

BLUTFOGEL öntudatos egyéniség volt, aki értékes könyveibe nevét beírta, rubrikátori záradékaiban pedig nevén kívül származási helyét, állását, tudományos képesítését is pontosan feltüntette. Nem meglepő tehát, hogy

¹¹ Az ösnyomatvány és a festett díszítések leírását a dolgozatunkhoz csatolt jegyzékben 1. és 2. szám alatt közöljük.

¹² L. uo. 4. sz. a.

¹³ L. uo. 3. sz. a.

művészi tevékenységét sem kívánta véka alá rejteni. Több kézjeggyel jelzett művét nem ismerjük; iniciáléinak és lapszédíszjeinek azonos stílusa azonban pontosan megegyezik a mesterjeggyel hitelesített iniciálé díszítő modorával. Az iniciáléból kiinduló lapszédísz kissé módosított változata az AUGUSTINUS-kötet Pars II. A 1a lapját borító szédísznek.

Eredetibb elgondolást mutat az ANGELUS DE CLAVASIO-kötet másik lapszédíszje. Itt faágból ágazik ki a szokásos ornamentika, s nyolcas alakban ívelődve, szeszélyesen visszakanyarodva, hurkolódva húzódik végig a lap alján. Ez a díszítés az AUGUSTINUS-kötet lapszédíszjeinél kevésbé üde színhatást kelt.

Ugyanilyen jellegű, azonos színekkel készült s igen hasonló elrendezésű díszítés borítja AUGUSTINUS *Expositio evangelii secundum Johannem* (Basel,

Johann Amerbach, c. 1491.) című munkájának¹⁴ a 2a lapját (*IV. tábla 1. kép*). Az iniciáléban lila keretben, poncolt arany alapon, sárgával árnyalt zöld betűtest van, amelyből barna-rózsaszín és kék levelek ágaznak szét a belső lapszélre. A lap alján két szimmetrikus elhelyezésű, stilizált virágokban végződő levél ívelődik; az ornamentális díszítést — BLUTFOGEL többi lapszédíszjeihez hasonlóan — pontokkal keretelt aranytallérok veszik körül.

Néhány kötetbe csak iniciálét festett a művész. Ezekben a változatos felépítésű és díszítésű iniciálékban tükröződik leginkább BLUTFOGEL művészi képzelőereje, dekoratív hajlama. ANTONINUS FLORENTINUS *Summa Theologica, Pars Secunda* (Venezia, Nicolas Jenson, 1477—1480.) című művének¹⁵ egyetlen iniciáléja (a 5a lap) a DUNS SCOTUS-kötet nagyméretű, pompás iniciáléinak modorában készült. A matt arany keretbe foglalt iniciálé vörös alapját arany filigrán borítja; a kék betűtestben fehérrel árnyalt fodros levelek hajladoznak.

Feltűnően sok iniciáléval (36 maradt meg a csonka kötetben) látta el BLUTFOGEL GRATIANUS *Decretum*át (Venezia, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1479—1480.).¹⁶ A színes keretbe foglalt iniciálékban a betűtestet majd minden esetben árnyalt levelek töltik ki. Változatosabb az iniciálék belsejének kiképzése. Az élénk színű alapot rendszerint ornamentális díszítés vagy kötegbe fogott, hosszúszerű, erősen stilizált liliomok borítják (*III. tábla 2. kép*); nem ritka a hálós vagy kockás minta sem. Az iniciálékból többnyire keskeny

¹⁴ L. uo. 5. sz. a.

¹⁵ L. uo. 8. sz. a.

¹⁶ L. uo. 10. sz. a.

levelekben végződő indaszár ágazik ki és fut le a lapszélén vagy a szöveg-hasábok között.

A GRATIANUS-kötet iniciáléinál kezdetlegesebb kivitelű, egyszerűbb iniciálék díszítik IX. GERGELY pápa nagyfolio alakú *Decretales*-ét (Venezia, Johannes Herbort, 1481.).¹⁷

ANTONINUS FLORENTINUS *Summa Theologica. Pars III.*, 1. 2. (Venezia, Andreas de Paltascichis, 1485.) című művének¹⁸ iniciáléja és lapszédíszze eltér BLUTFOGEL stílusától (*IV. tábla 2. kép*). A lap alján csigavonalba hajló, stilizált levelek karcsúbbak, plasztikusabbak és tagoltabbak BLUTFOGEL levélformáinál. Szembetűnő különbség az indaszárak erőteljesebb kidolgozása, a finom rajzú stilizált virágok árnyaltabb, részletezőbb mintázása. Az indaszárak szétválásánál apró arany levélkék csillognak. Hiányoznak BLUTFOGEL lapszédíszjeinek szinte nélkülözhetetlen elemei, a pontokkal körülvett aranytallérok is.

Más jellegű az iniciálé díszítése is, bár a betűszárak között ábrázolt, kötegbe fogott stilizált lilomokat BLUTFOGEL is szívesen alkalmazta. A szürke betűtest fehérrel árnyalt levelei csipkézettebbek, nyugtalanabbak, plasztikusabbak. Az elegánsabb díszítés fémszerű hatásával is elkülönül BLUTFOGEL többi ősnymotatványának iniciáléitól és lapszédíszjeitől. Ez a kötet már kifestve kerülhetett BLUTFOGEL tulajdonába.

BLUTFOGEL ősnymotatványait közel egy időben — kb. egy évtized alatt — díszíthette, s így nem meglepő, hogy iniciáléinak és lapszédíszjeinek stílusában, festői gyakorlatában lényegesebb változás, fejlődési folyamat nem észlelhető. Művei többnyire csak a szerényebb vagy pompásabb kivitelezésben, tetszetősebb vagy egyszerűbb díszítő megoldások alkalmazásában térnek el egymástól. Az iniciálék betűtesteit kitöltő és a lapszédíszként alkalmazott levélmotivumok mindegyike változatlan marad. Következésképpen a díszítő motívumok alkalmazásában, a részletek ábrázolásában is.

BLUTFOGEL művei a magyarországi kéziratfestés eddig viszonylag kevés figyelemre méltatott, szerényebb hajtásaihoz tartoznak. A budai reneszánsz kéziratfestés nem hatott ki művészetére. Festett díszjein egyetlen reneszánsz motívum sincsen. Stílusa a magyarországi miniaturafestészet olasz ösztönzéseket gyümölcsötető budai műhelyétől távol érlelődött, s ennek megfelelően is alakult; iniciáléin és lapszédíszjein inkább a cseh miniátorok hatása érezhető.

A cseh kéziratfestés, francia és olasz stíluselemek kezdeti önállóan átvétele után, a XIV. század második felében, IV. KÁROLY király idejében jutott el a sajátos nemzeti vonások kiérleléséhez.¹⁹ Az új stílus az avignoni miniaturafestészet díszítő modorának egyéni továbbfejlesztéseként jött létre és terjedt el Csehországban.²⁰ E folyamattal párhuzamosan Közép-Európa egyéb művészeti centrumaiba is eljutott az avignoni kódexfestés hatása. A közös forrásból nyert ösztönzésekből a XV. század első felében Csehország-

¹⁷ L. uo. 9. sz. a.

¹⁸ L. uo. 7. sz. a.

¹⁹ DVOŘÁK, Max: *Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt*. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Wien, 1901. 50–60. l.

²⁰ DVOŘÁK: *í. m.* 35–43. l. — KLETZL, Otto: *Studien zur Böhmisches Buchmalerei*. Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft. Marburg, 1933. 4–5. l. — HOFFMANN Edith: *Cseh miniatúrák a Szépművészeti Múzeumban*. Az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei. Bp., 1918. 57. l.

ban, Ausztriában és Bajorországban igen hasonló díszítő modor alakult ki.²¹ A lapszeldíszítés rendszerint a keretnek csak egyes széleire terjedt. Főeleme a spirálisban haladó, többrészes, stilizált levélforma. Az ornamentális dísz belső mintázása ugyanazon szín különböző árnyalataival vagy finom fehér vonalak felrakásával készült. Az összhatásában hasonló díszítő modor a legtöbb helyen határozott lokális jegyekkel bővült, sokféleképpen differenciálódott. A széles körben elterjedt lapszeldíszítés különböző változatainak kialakulását a közvetlen avignoni ösztönzéseken kívül az új cseh ornamentika is befolyásolta.²²

A magyarországi kéziratfestésen a XIV. század végétől kezdve észlelhető a cseh miniátorok hatása.²³ NAGYSZOMBATI Mihály iniciáléinál a sarkokból kiinduló indadíszben, a váci ötvöscéh szerkőnyvében SZENT ELIGIUS arc-típusában, más cseh befolyás alatt készült kódexeinkben leginkább a lapszeldíszek festésében mutatkozik a csehországi miniátorok stílusjegyeinek követése.

A Krakóban végzett és Bárfán megtelepedett BLUTFOGEL művein szinte magától értetődő a cseh kéziratok hatása. Iniciáléi és lapszeldíszei azonban csak rokon jegyeket mutatnak a korabeli cseh miniatúrafestészet emlékeivel, de nem azonosíthatók azokkal.

A XV. század végi csehországi miniatúrafestészet egyik figyelmet érdemlő emléke az Országos Széchényi Könyvtár gazdagon és művészi díszített *Benedictionale*-ja (V. tábla 1. kép).²⁴ E cseh kódex több iniciáléjának belsejét arannyal vagy ezüsttel festett, kötegbe fogott, stilizált liliumok díszítik. Ez a jellegzetes motívum BLUTFOGEL több iniciáléjában ismétlődik. A századvégi cseh iniciálékhoz hasonlóan BLUTFOGEL iniciáléiban is gyakori a poncolt arany háttér vagy az arany filigrán ornamentals. Csaknem lényegesebbek azonban azok a különbségek, amelyek BLUTFOGEL lapszeldíszei és a cseh *Benedictionale* ornamentikája között észlelhetők. A karcsúbb, fel-lazítottabb, fémszerűbben festett cseh levelekkel szemben BLUTFOGEL következetesen kevésbé tagolt, szélesebb, lágyan hajladozó levélformákat használt. Mellőzte a levelek bordáinak a cseh miniátoroktól megszokott hangsúlyozott érzékeltetését, s a levelek elágazásaiból is elhagyta az arany levélkéket; helyüket éppen csak tollrajzzal jelölte. E különbségek nem magyarázhatók azzal, hogy a *Benedictionale* feltűnően szép ornamentikáját BLUTFOGELnél tehetségesebb és képzetesebb művész festette. Ugyanezek az eltérések fennállnak akkor is, ha műveit az Országos Széchényi Könyvtár 1469-ben keltezett *Nowi zákon* című, cseh nyelvű papírkódexének (Fol. Slav. 29)²⁵ lapszeldíszjeivel vetjük össze, holott ennek az egyszerű kiállítású kéziratnak a díszjeit BLUTFOGELnél kezdetlegesebb művész készítette. Sokkal közelebb áll e cseh kéziratok díszjeihez annak az ANTONINUS FLORENTINUS-kötetnek már ismertett díszítése, amely minden bizonnyal kifestve jutott BLUTFOGELhez.²⁶

²¹ DVOŘÁK: *i. m.* 98. l.

²² *Uo.* 98. l. — DOSTÁL, E.: *Přispěvky k dějinám českého iluminátorského umění na sklonku XIV. století.* Brno, 1928. 148—149. l. — BREDT, Wilhelm: *Der Handschriften-schmuck Augsburgs im XV. Jahrhundert.* Strassburg. 1900. 63. l.

²³ HOFFMANN Edith: *A Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárának illuminált kéziratái.* Bp. 1928. 75—76. l.

²⁴ BARTONIEK, Emma: *Codices manu scripti latini.* Bp. 1940. 223—224. l. — HOFFMANN: *i. m.* (l. 23. j.) 62—63. l.

²⁵ HOFFMANN: *i. m.* (l. 23. j.) 62. l.

²⁶ L. a dolgozathoz csatolt jegyzékben 7. sz. a.

A bártfai könyvtár ősnymtatványai közül még egy csonka *Missale* díszítésén érezhető a cseh kéziratfestés hatása (*V. tábla 2. kép*). Ez a *Missale ad usum dominorum Ultramontanorum* nem BLUTFOGEL hagyatékából került a könyvtárba. A *Missale* Petrus MAUFER vándornyomdász nyomtatta 1480-ban Veronában a magyar földön miséző papok számára.²⁷ A csonka ősnymtatványból a fametszetes kánonkép hiányzik. Festett díszítése nem sokkal megjelenése után már Magyarországon — esetleg Bártfán — készülhetett.

A *Missale*ban hat iniciálé és négy lapszeldíszítés maradt meg. A finoman kidolgozott díszítésekhez feltűnően sok aranyat és üde pasztell színeket alkalmazott az ismeretlen mester. Az iniciálék kiképzése nem túl változatos: a betűtestet többnyire árnyalt levelek töltik ki, az iniciálé alapját pedig finom ornamensek borítják. A művész tehetsége a lapszeldíszteken bontakozott ki szabadabban. A díszítés többnyire az iniciálé betűtestének meghosszabbodásaként indul ki, és indaszárakból kiágazó, erőteljesen tagolt, finom stilizált levelekből s olykor egy-két virágból áll. Az indaszárak kacskaringókban végződnek; az elágazásokban arany levélkéik csillognak. A három lapszélre terjedő díszítésnél a lap bal szélén rendszerint vékony pálcá húzódik, amelyre indák, levelek csavarodnak. Más elhelyezésben is szívesen alkalmazta a művész a pálcátagot; az alsó és felső lapszeldíszítésnél a két szöveghasáb között húzódó pálcából ágaznak szét a többé-kevésbé szimmetrikusan ívelődő levélformák.

A *Missale* lapszeldíszizei a gazdag aranyozás és a lendületesen ívelődő, könnyed, csipkézett levelek üde színhatásával BLUTFOGEL műveinél pompásabb, elegánsabb benyomást keltenek; az iniciálék azonban nem érik el BLUTFOGEL iniciáléinak művészi színvonalát.

BLUTFOGEL festői modora tehát nem elszigetelt jelenség a XV. század végén Magyarországon: több felvidéki emlékkel mutat rokon vonásokat. Az ország északi részében dolgozó miniátorok a bonyolultabb cseh és a szárazabb osztrák lapkeretelés hatása alatt alakították ki a kódexfestésnek ezt a sajátos stílusát.²⁸ A száz évvel korábban élő NAGYSZOMBATI Mihálytól kezdve jó néhány tehetséges miniátor működött közre e stílus kimunkálásában.

BLUTFOGEL az 1490-es évek végén és a XVI. század első éveiben díszítette ősnymtatványait. A XV. század végén a kéziratfestés Európa-szerte háttérbe szorult, s többnyire az ősnymtatványokon és a címerleveleken élt tovább. Magyarországon is szembetűnő e korban a díszített kódexek megritkulása. A budai miniátor műhely II. ULÁSZLÓ uralkodása alatt szerényebb keretek között dolgozott tovább, és jóval kevesebb kódexet állított elő, mint MÁTYÁS idejében. Csupán a címereslevelek díszítése ért e korban meglepő felvirágzást.²⁹

A budai művészeti élet hanyatlását előidéző gazdasági és politikai változások az ország félreesőbb kulturális központjaiba kevésbé hatottak ki. A városi számadáskönyvekből, oklevelekből ismert művésznevek³⁰ s a mester-névhez nem kapcsolható díszített kódexek egyaránt azt tanúsítják, hogy az

²⁷ HAIN, Ludovicus: *Repertorium bibliographicum*. Tübingen, 1831. 11428 szám.
— HUBAY Ilona: *Missalia Hungarica*. Bp. 1938. 37. l. 1. szám.

²⁸ GEREVICH Tibor: *A régi magyar művészet európai helyzete*. Bp. 1924. 18. l.

²⁹ BERKOVITS Ilona: *Az esztergomi Ulászló-Graduale*. Magy. Könyvszle. 1941. 346. l.

³⁰ BERKOVITS, Elena: *Miniatori Ungheresi...* Corvina, 1941. 255–281. l.

ország északi városaiban a XVI. század elején is figyelmet érdemlő könyvmásoló és díszítő tevékenység folyt. Festett kódexeink nagy része azonban a századok során elkallódott, elpusztult.

Éppen ezért különleges jelentőségű BLUTFOGEL hagyatéka, amely egy eddig kevésbé ismert felvidéki kéziratfestő több mint félszáz iniciáléját és számos lapszéldíszét őrizte meg számunkra. Ez az emlékanyag nemcsak BLUTFOGEL művészi tevékenységének realisabb megítélését teszi lehetővé, hanem a magyarországi kéziratfestés XVI. századi fejlődésének rekonstruálását is elősegíti.

Blutfogel díszített ösnyomtatványainak jegyzéke :

I. DUNS SCOTUS, Johannes : *Quaestiones in quattuor libros Sententiarum*. Ed. Thomas Penketh et Bartholomaeus Bellatus. Nürnberg, Anton Koberger, 1481. 2°

Papír. 4 rész : I. rész 130 levél (csonka) ; II. rész 82 levél ; III. rész 58 levél. IV. rész 140 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszéldíszítés, 3 iniciálé. Kötés : XV. századi sötétbarna bőr, fatáblakon (433 × 300 mm) bélyegzőkkel és görgetővel készült díszítéssel. Réz köldök- és sarokveretekkel, kapcsolókkal.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510 Scotus super mgfm.” — Uo. : a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise. — I. rész 130a lap : „Explicit labor rubricandi huius primi libri per me Balthazar Blutfogel predicatorem simplicissimum nacione Slesitam de Canth in signo 2° Cancri feria sexta in die Barbare anno dominice incarnationis 1495. Cuius et liber iste est.”

Az I. rész eleje hiányzik ; a kötet kiállítása alapján valószínű, hogy a 2a lapon itt is iniciálé és lapszéldíszítés volt.

II. rész 2a lap : C iniciálé (73 × 73 mm) mályva-rózsaszínű kettős keretben, arany alapon zöld betű, sárgával árnyalt lombdíszítéssel. A betű belsejében kék alapon sárga vonaldísz. Az iniciálé jobb felső sarkából zöld száron aranytallérral díszített rózsaszín levél fut le a két hasáb közé.

A lap alján és a külső lapszélen rózsaszín-zöld-kék levéldísz ívelődik. A levelek között megnyúlt kelyhű, stilizált virágok és tollrajzzal körülvelt aranytallérok.

III. rész 2a lap : C iniciálé (73 × 73 mm) világos és sötétebb kék keretben, arany alapon, barnával árnyalt levéldíszítésű kék betű. A betű belseje vörös, arany filigrán díszítéssel.

A lap alján húzódó díszítést levágták.

IV. rész 2a lapon a nagyméretű iniciálé és lapszéldísz kivágva.

HAIN 6417, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 9074, ÁBEL : i. m. 78. l. 4. sz. és 148. l. 9. szám.

2. DUNS SCOTUS, Johannes : *Quaestiones quodlibetales*. Ed. Thomas Penketh. Nürnberg, Anton Koberger, 1481. 2° (Az előző műhöz kötve.)

Papír. 52 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. I iniciálé. Kötés : I. I. szám alatt.

51b lap : „ffinit labor rubricandi libri huius per me Balthazar Blutfogel predicatorem (utólag beszurva : Bistriciensem) simplicissimum nacione Slesitam de Canth in secundo signo Scorpionis feria quarta que erat dies decem milium martirum hora vero quasi sexta mane Anno salutis 1496. Cuius et liber iste est.”

2a lap : C iniciálé (74 × 75 mm) szürke-barna kettős keretben, arany alapon vörös betű, sárgával árnyalt levéldíszítéssel ; belsejében zöld kockás mintával.

A lap alján és a külső lapszélen húzódó díszítést levágták.

HAIN : 6435, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 9069, ÁBEL : i. m. 78. l. 4. sz. és 148 l. 9. szám.

3. ANGELUS DE CLAVASIO : *Summa angelica de casibus conscientiae*. Strassburg, Martin Flach, 1491. dec. 1. 2°

Papír. 370 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszédíszítés, 1 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (300 × 210 mm) bélyegzőkkel és görgetővel készült díszítéssel ; réz köldökverettel és kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Liber domini Baltasar de Canth.” 1b levélen a bártfa; könyvtár nyomtatott exlibrise.

Ia lap : A iniciálé (38 × 38 mm) barnás-lila keretben zöld betű, sárgával árnyalt levelekkel, B betűből álló kézjeggyel. A betű belseje kék, szürke vonaldíszítéssel. Az iniciálé bal alsó sarkából egy stilizált virágban végződő szürke és egy szürkés-lila levél ágazik szét. A levelek mellett tollrajzzal és pontokkal körülvevett aranytallérok.

A lap alján zöld, lilás-szürke, kék stilizált levelek nyolcas alakban ívelődnek. A levelek között szürke stilizált virág és több, barna körökkel keretezett aranytallér.

HAIN 5391, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 1932, ÁBEL : *i. m.* 79. 1. 8. sz. és 154. 1. 31. szám.

4. AUGUSTINUS, Aurelius : *Explanatio psalmorum*. Basel, Johann Amerbach, 1489. 2°

Papír. 3 rész : I. rész 164 levél (hiányos) ; II. rész 194 levél ; III. rész 192 levél (hiányos). Vörös és kék festett kezdők. 3 lapszédíszítés, 7 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (340 × 220 mm), fonatos és ornamentális díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth 1510.” — III. rész 192a lap. : „Explicit labor rubricandi per me Balthazar predicatorem Bistricienssem simplicissimum nacione Slesitam in primo signo arietis Anno salutis humane 1496. Cuius et liber iste est, in die Sebastiani hora quasi tertia post prandium.”

I. rész 18a lev. (a 2a) 0 iniciálé (27 × 27 mm) fekete-szürke keretben sárga-barna levéldíszű betű, belsejében szürke alapon fekete vonaldísz.

19a lap (a 3a) 2 iniciálé és lapszédíszítés. D iniciálé (25 × 27 mm) szürke keretben zöld betű, sárgával árnyalt levelekkel, belsejében szürke alapon fehér vonaldísz. Az iniciálé bal alsó sarkából rózsaszín-szürke levél nyúlik ki a belső lapszélre ; a stilizált levél alatt barna körökkel keretezett aranytallér.

B iniciálé (40 × 35 mm) kettős zöld keretben, poncolt arany alapon rózsaszín betű, fehér árnyalással. Az iniciáléből két kisebb levél nyúlik ki.

A lap alsó és külső szélén kék, zöld, szürke, rózsaszín stilizált levelek nyolcas alakban ívelődnek ; közöttük stilizált virágok, körökkel keretezett aranytallérok és egy naturalisztikusan ábrázolt szekfű.

II. rész A 1a lap. : P iniciálé (27 × 27 mm) rózsaszín-mályva keretben, szürke fehérrel árnyalt betű, belsejében kék alapon fehér vonaldísz. Az iniciáléből stilizált virágokban végződő kék és rózsaszín levél ágazik ki a belső lapszélre.

A 2a lap. : Q iniciálé (37 × 35 mm) szürke keretben, poncolt ezüst alapon zöld, sárgával árnyalt levéldíszű betű. Az iniciálé bal alsó sarkából vékony szürke inda nyúlik ki.

A lap alján fürtös virágokban végződő, rózsaszín-zöld levelek ívelődnek ; a díszítés és a barna körökkel keretezett aranytallérok között „ISTE . LIBER . EST . DOMINI . WALTAS” feliratú mondatszalg húzódik.

III. rész j 2a lap. : E iniciálé (26 × 26 mm) fekete keretben vörös betű, sárga árnyalt levéldíszszel. A betű belsejében kék alapon fekete hálózat.

j 2b lap. : E iniciálé (35 × 35 mm) barna-piros keretben, poncolt arany alapon fehérrel árnyalt szürke betű. Az iniciáléből egy zöld és egy rózsaszín levél indul ki a felső lapszélre.

A külső lapszélén zöld-rózsaszín-szürke megnyúlt stilizált levelekből, barna körökkel körülvett aranytallérokából és egy stilizált virágból álló díszítés. A lap alján kékes-szürke stilizált levelet és két naturalisztikusabb virágot ábrázoló lapszéldísz.

HAIN 1917, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2909, ÁBEL: i. m. 79. l. 7. sz. és 152. l. 19. szám.

5. AUGUSTINUS, Aurelius: *Expositio evangelii secundum Johannem*. [Basel, Johann Amerbach, nem 1491 után.] 2°

Papír. 206 levél (hiányos). Festett vörös és kék kezdőbetűk. I lapszéldíszítés, I iniciálé. Kötés: XV. századi barna bőr, fatáblákon (320 × 225 mm) bélyegzőkkel készített, ornamentális díszítéssel; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

205b lap: „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel predicatorem Bisticriensem simplicissimum nacione Slesitam de Canth in 2° signo piscis feria sexta post dyonisii hora fere quinta anno Domini 1494. Cuius et liber est.” — Az első kötéstábla belsején az egykori tulajdonos bejegyzése kitörülve.

Ia (a 2a) lap: I iniciálé (43 × 35 mm) szürke keretben, poncolt arany alapon zöld betű, sárgával árnyalt levéldíszsel. Az iniciálé baloldali sarkaiból stilizált virágokban végződő, aranytallérokba körülvett barna-lila-kék levélinda ágazik szét a belső lapszélén.

A lap alján ugyanilyen, szürke-rózsaszín stilizált inda- és virágdísz.

HAIN-COPINGER 1982, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2912, ÁBEL: i. m. 79. l. 6. és 151. l. 18. szám.

6. CARACCIOLUS, Robertus: *Sermones de laudibus sanctorum*. Basel, Nikolaus Kessler, 1490. II. 26. 2° (Az előző műhöz kötve).

Papír. 189 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. I iniciálé. Kötés: I. 5. szám. alatt.

189a lapon a rubrikátor bejegyzését levágták.

a 5a lap: N iniciálé (23 × 23 mm) barnás-sárga keretben, poncolt arany alapon, fehérrel árnyalt szürke betű.

HAIN 4485, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 6057, ÁBEL: i. m. 79. l. 6. sz. és 151. l. 18. szám.

7. ANTONINUS FLORENTINUS: *Summa theologica*. P. 3, l. 2. Venezia, Andreas de Paltascichis, 1485. IV. 21. 2°

Papír. 2 rész: I. rész 216 levél (csonka, a mű e 4 levéllel kezdődik), II. rész 208 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. I lapszéldíszítés, I iniciálé. Kötés: XV. századi barna bőr, fatáblákon (310 × 220 mm), vaknyomású és bélyegzőkkel készített díszítéssel; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején: „Domini Baltasar Slesite de Canth. Tercia pars Anthonin 1510.” — Uo. a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

I. rész. A mű első — feltehetően díszített — levelei hiányoznak.

II. rész. A 2a lap: R iniciálé (40 × 40 mm) kopott lila keretben lilás-szürke betű, árnyalt levéldíszsel. A betű belsejében zöld alapon kötegbe fogott, hosszú szárú, stilizált ezüst lilomok. Az iniciálé bal alsó sarkából karcsú zöld inda nyúlik ki a belső lapszélre.

A lap alján spirális alakban haladó, karcsú lila-zöld-kék indákból és stilizált virágokból álló lapszéldísz. Az indaszár és a kiágazó levelek között kis arany levélkék.

HAIN-COPINGER 1257, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2198, ÁBEL: i. m. 79. l. 12. sz. és 157. l. 40. szám.

8. ANTONINUS FLORENTINUS: *Summa theologica*. Pars II. Venezia, Nicolas Jenson, 1477–1480. 2°

Papír. 323 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblakon (310×215 mm) lilimot ábrázoló bélyegzőkkel díszítve ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth. Secunda pars Anthonini 1510.” — 322a lap : „Explicit labor rubricandi libri huius per me Balthazar Blutfogel predicatorem Bistriciensem simplicissimum nacione Slesitam de Canth in primo signo arietis feria quarta post festum lucie hora quasi quarta post prandium. Anno salutis 1496. Cuius et liber iste est.” — Az a 4b lapon a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

a 5a lap : F iniciálé (52×65 mm) matt arany keretben kék betű fehérrel árnyalt levéldíszítéssel. A betű belsejében vörös alapon arany filigrán.

HAIN-COPINGER 1243. P. II., *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2185. P. II., ÁBEL : i. m. 79. l. 11. sz. és 157. l. 39. szám.

9. GREGORIUS IX. papa : *Decretales*. Venezia, [Johannes Herbort] 1481. IX. 10. 2°

Papír. 314 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 3 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblakon (440×290 mm), bélyegzőkkel készült díszítéssel és réz kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth Decretales 1510.” — Uo.: a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

l 2a lap : D iniciálé (38×43 mm) rózsaszín keretben, fekete alapon kék leveleket ábrázoló betű. A betű belsejében zöld alapon kezdetleges vonaldísz.

t 9b lap : E iniciálé (40×43 mm) zöld keretben, vonaldíszsel borított világosabb zöld alapon rózsaszín betű, árnyalt levéldíszítéssel.

A 7b lap : D iniciálé (33×43 mm) keret nélküli zöld betű, árnyalt levelekkel. Belsejében rózsaszín alapon mályva színű vonaldísz.

HAIN 8011, *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum*. London, 1924. Part V. 302. l., ÁBEL : i. m. 78. l. 1. sz. és 146. l. 2. szám.

10. GRATIANUS : *Decretum*. Venezia, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1479/1480. jan. 3. 2°

Papír. 418 levél (csonka). Festett vörös és kék kezdőbetűk. 36 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblakon (445×295 mm), bélyegzőkkel készült díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapocsvégekkel.

Első kötéstábla belsején : „Domini Baltasar Slesite de Canth Decretum. 1510.” — Uo.: a bártfai könyvtár nyomtatott exlibrise.

k 7b lap : Q iniciálé (47×45 mm) matt arany és vörös keretben, kék alapon zöld, fodros levelekkel díszített betűtest. A betű belsejében vörös alapon fekete tollrajz. Az iniciálé felső keretét ötszirmú rózsaszín virág töri át ; a bal alsó sarokból keskeny rózsaszín levélke fut le a két hasáb között.

n 2a lap : Q iniciálé (43×43 mm) kék keretben sárga-barna mintázású betűtest. A betű belseje zöld, sárga vonaldíszítéssel ; a zöld alapot ferde rózsaszín sáv osztja két részre. Az iniciálé bal alsó sarkából zöld inda nyúlik ki a két hasáb közé.

p 2b lap : az iniciálét kivágták.

q 2b lap : Q iniciálé (49×53 mm) világos és sötétebb zöld osztású keretben, fodros levelekkel díszített arany, illetőleg rózsaszín betűtest. Belsejében kék alapon kötegbe fogott, hosszúszerű, stilizált fehér lilimok. Az iniciáléből zöld levélkében végződő rózsaszín indaszár indul ki s fut le a két hasáb között.

q 5b lap : I iniciálé (53×57 mm) sárga vonaldíszítéssel borított rózsaszín alapon zöld betű, árnyalt levelekkel.

q 8b lap : D iniciálé (54 × 50 mm) rózsaszín keretben kék, fehérrel árnyalt betűtest ; belsejében zöld alapon sárga vonaldísz.

Hasonló szellemenben festett iniciálék díszítik a következő lapokat :

r	2a lap : Q iniciálé (51 × 51 mm) ;	r	8a lap : Q iniciálé (50 × 50 mm) ;
s	1b lap : S iniciálé (54 × 54 mm) ;	s	4b lap : Q iniciálé (51 × 51 mm) ;
s	8a lap : C iniciálé (53 × 52 mm) ;	t	8a lap : Q iniciálé (42 × 42 mm) ;
v	9a lap : D iniciálé (42 × 46 mm) ;	x	3b lap : C iniciálé (53 × 53 mm) ;
x	7a lap : Q iniciálé (56 × 54 mm) ;	y	2b lap : Q iniciálé (53 × 55 mm) ;
z	9a lap : Q iniciálé (47 × 46 mm) ;	u	3a lap : Q iniciálé (53 × 50 mm) ;
u	5b lap : D iniciálé (50 × 43 mm) ;	u	7a lap : D iniciálé (44 × 40 mm) ;
u	9b lap : A iniciálé (40 × 40 mm) ;	o	1b lap : Q iniciálé (45 × 44 mm) ;
o	9a lap : Q iniciálé (43 × 43 mm) ;	aa	9a lap : Q iniciálé (42 × 40 mm) ;
bb	10b lap : S iniciálé (49 × 49 mm) ;	cc	4b lap : Q iniciálé (52 × 52 mm) ;
dd	5a lap : Q iniciálé (50 × 52 mm) ;	ee	7a lap : Q iniciálé (44 × 42 mm) ;
ff	1a lap : Q iniciálé (38 × 38 mm) ;	ff	2b lap : Q iniciálé (38 × 34 mm) ;
ff	6b lap : U iniciálé (35 × 35 mm) ;	gg	1a lap : Q iniciálé (51 × 50 mm) ;
hh	2a lap : Q iniciálé (50 × 48 mm) ;	M	4a lap : Q iniciálé (45 × 47 mm) ;
M	5b lap : Q iniciálé (45 × 45 mm) ;	nn	2b lap : A iniciálé (40 × 37 mm) ;
nn	4a lap : D iniciálé (43 × 43 mm).		

HAIN 7894, *Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum*. London, 1924. Part V. 235. l., ÁBEL : *i. m.* 78. l. 2. sz. és 146. l. 3. szám.

11. AUGUSTINUS, Aurelius : *De civitate dei*, cum commentario Thomae Waleys et Nicolai Trivet. Basel, Johann Amerbach, 1489. II. 13. 2°

Papír. 268 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 iniciálé. Kötés : XV. századi barna bőr, fatáblákon (325 × 225 mm) bélyegzőkkel készült díszítéssel ; réz köldök- és sarokveretekkel, kapcsolókkal.

264a (O 4a) lap: „Explicitus est labor rubricandi per me Balthazar blutfogel predicatorem Bystriciensem simplicissimum Nacione Slesitam de Canth in secundo signo piscis vigesima prima die februarii hora ferme tercia Cuius et liber iste est.” — ÁBEL szerint az első kötéstábla belsején BLUTFOGEL szokásos bejegyzése; ez ma már nem látható.

a 2a lap : I iniciálé (43 × 19 mm) arany alapon rózsaszín fehérrel árnyalt betűtest. Az iniciáléből primitív kék-zöld inda fut ki a belső lapszélre.

A díszítést feltehetőleg nem Blutfogel készítette.

HAIN-COPINGER 2064, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 2887, ÁBEL : *i. m.* 79. l. 5. sz. Koll. 2. és 151. l. 17 sz. Koll. 2.

12. AMBROSIIUS : *Opera*. Basel (1492?) Említi RÖSZLER István (l. 1. sz. j.).

13. *Biblia*, cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. — Nicolaus de Lyra : *Contra perfidiam Iudaeorum*. Nürnberg : Anton Koberger, 1485. 2°

Papír. Csupán a II. rész : 370 levél. Festett vörös és kék kezdőbetűk. 1 lapszél-díszítés, számos iniciálé. Kötés : XV. századi sötétbarna bőr, fatáblákon (320 × 220 mm) bélyegzőkkel készült díszítéssel. Réz köldök- és sarokveretekkel, kapcsolókkal.

A 370a lapon bejegyzés : „Explicit labor rubricandi per me Balthazar Blutfogel textoris filium bartholomei nacione Slesitam de Canth pro tunc predicatorem Bistri-

ciensem simplicissimum ipso die Ursule in primo signo Sagitarij Anno salutis 1947."

la lap: U iniciálé (16 × 20 mm) szürke keretben zöld betű, sárgával árnyalt lombdíszítéssel. A betű belsejében mályvaszínű alapon lila vonaldísz. — Ugyanitt: U iniciálé (21 × 22 mm) kék keretben mályvaszínű betű, belsejében zöld alapon sárga vonaldísz. — A lap alján zöld-rózsaszín és kék akantusz levelekből kezdetleges kidolgozású lapszeldíszítés.

A kötetben számos kisméretű, az előbbiekhöz hasonlóan díszített, egyszerűbb iniciálé van.

HAIN-COPINGER 3166, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* 4288.

ÁBEL nem említi ezt a kötetet a bártfai Szent] Egyed templom könyvtárának állományában. Az ősnymtatvány ma az egri Főegyházmegyei Könyvtár tulajdona.

SOLTÉSZ ZOLTÁNNÉ

ELISABETH SOLTÉSZ: DER MINIATOR BALTHASAR BLUTFOGEL

Balthasar BLUTFOGEL, Presbyter von Bártfa (Bardiov) ist ein bisher wenig bekannter, aber trotzdem interessanter Vertreter der oberungarischen Kodexmalerei des XV. Jahrhunderts. BLUTFOGEL wurde in Canth (Schlesien) geboren, studierte in Krakau, wo er 1502 den Magistergrad, später den des Lizentiats der Theologie erwarb. In den 1490-er Jahren war BLUTFOGEL in Vágbeszterce (Porazská Bystrica), 1502 in Kiszeben (Sabinov) als Prediger tätig; seit 1508 Kaplan, später Presbyter in Bártfa, wo er 1516 starb. Seine Bücher hinterliess er der Bibliothek der dortigen hl. Aegidius-Kirche.

BLUTFOGELS Bücher-Nachlass ist ein von verschiedenen Gesichtspunkten wertvolles kulturhistorisches Dokument. Der grösste Teil seiner Bücher wurde nämlich von BLUTFOGEL selbst rubriziert und illuminiert. Die Schlussformel des Rubrikators in diesen Büchern enthält, neben BLUTFOGELS Namen, punktliche Angaben über seinen Geburtsort, seine Qualifikation und Stellung. Es sind 21 Wiegendrucke bekannt, die BLUTFOGEL gehörten, was aus einer, auf die innere Seite des Einbandes angeführten Aufzeichnung „Domini Baltasar Slesite de Canth . . . 1510“, oder aus der Schlussformel des Rubrikators festgestellt werden kann.

BLUTFOGEL illuminierte mannigfaltig und gefällig den grössten Teil seiner Bücher. Sein Nachlass enthält mehr als 50 Initialen und viele Randverzierungen von BLUTFOGEL. Das Titelblatt der Bände ist gewöhnlich mit einer schönen Initialen und Zierleiste versehen. Im Text sind die Initialen bescheidener. In den fein ausgearbeiteten, grossangelegten Initialen ist der Hintergrund in dichtem Gold gehalten, der Buchstabe mit schattierten und stilisierten Blättern geziert. Am Rande des Blattes seiner Bücher sind Verzierungen aus stilisierten Blumen und Blättern zu sehen. In einer Zierleiste des Buches AUGUSTINUS *Explanatio Psalmorum* (Basel, 1489. Johann Amerbach) steht ein Spruchband mit den Worten: ISTE LIBER EST DOMINI WALTAS . . ., wonach das Buch vom Eigentümer selbst illuminiert wurde. In einer Initialen des Buches ANGELUS DE CLAVASIO *Summa angelica de casibus conscientiae* (Strassburg, 1491, Martin Flach) finden wir den verborgenen Anfangsbuchstaben des Namens „Blutfogel“.

BLUTFOGELS Stil wurde durch die gleichzeitige tschechische Kodexmalerei beeinflusst. Dieser Einfluss bedeutet eigentlich nur eine Stilverwandtschaft, die seine Initialen und Zierleisten mit den Werken der gleichzeitigen tschechischen Illuminatoren (*Benedictionale*, Budapest, Nationalbibliothek Széchényi, Cod. lat. 252. *Noví zákon*, ebenda Fol. Slav. 29) verband. BLUTFOGEL hat die von der tschechischen Kodexmalerei bekommenen Anregungen — ebenso, wie der vor 100 Jahren tätiger Michael NAGY-SZOMBATI — zur Ausbildung seines feinen künstlerischen Sinn verratenden individuellen Stils benützt.

Prologus

Dixi Aurelii Augustini interpretantis episcopi in psalmo Davidis vir qui non abiit etc. prologus inquit.

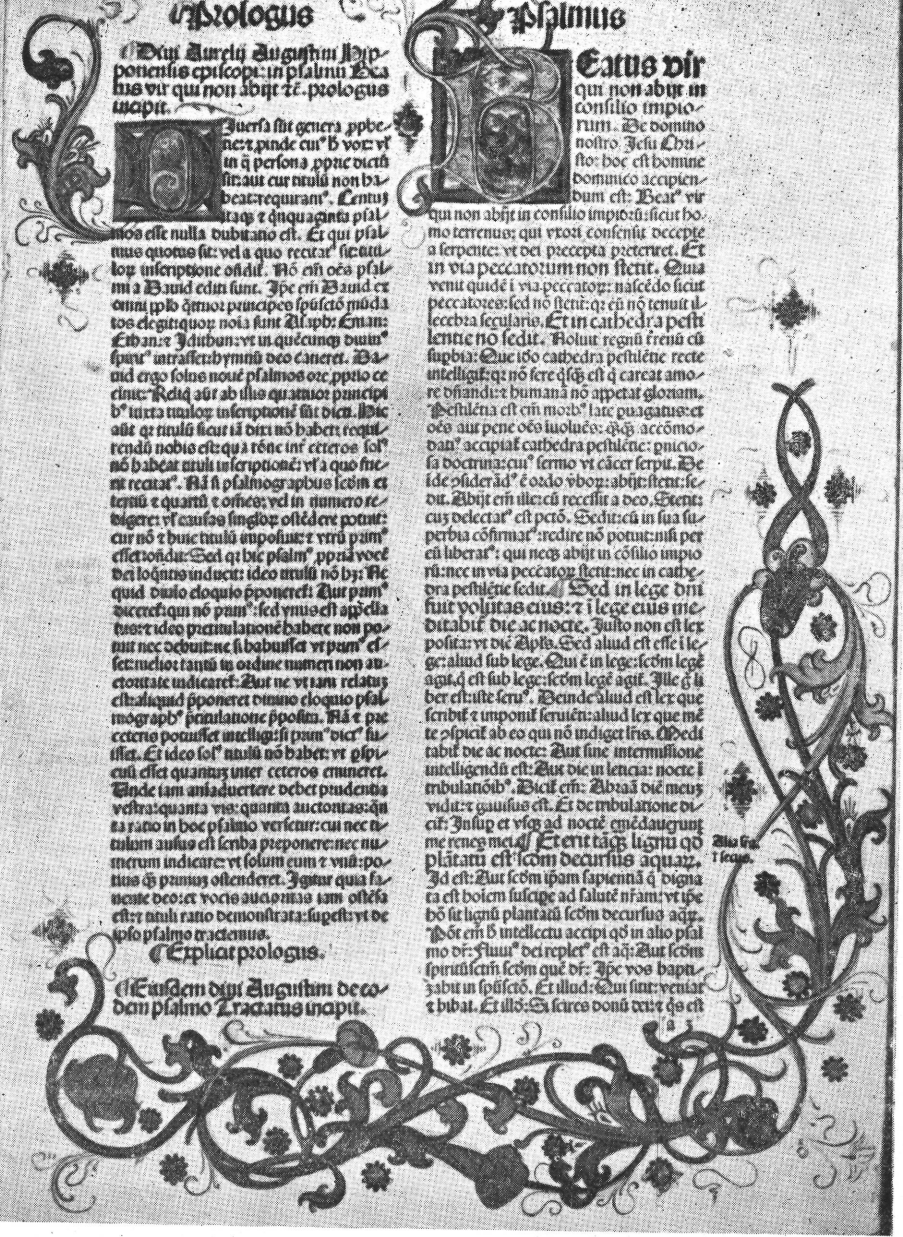
Quaerita sit genera pbe- necz pnde cui b vor: vt in q persona ppne dicitur siraus cur nulli non bideat:requiram. Centus itaqz e quiqu aganta psalmos esse nulla dubitatio est. Et qui psalmus quomus sit: vel a quo recitat: sicut illor inscriptione ostendit. No est oca psalmi a David editi sunt. Ipe em David ex omni ipb qmtoz principes spscto mudi tios elegit quoz noia sunt Alap: Euan: Eub an: Jandun: vt in quocunqz dicitur spur intrasset: ymndi deo caneret. David ergo solus noue psalmos ore pprio cecinit: Reliqz aut ab illis quatuor principi b' iura nalog inscriptione sit dicit. Idcirco aut qz nulli sicut i dicit no habet: recitanda nobis est: quia rone int ceteros sol' no habet nulli inscriptione: vt a quo fuerit recitat'. Na si psalmographus scdm et tenu e quart e ostendit: vel in numero redigeret: vt casus singlor ostendit potuit: cur no e huc titulu inposuit: r vru pam' esset ostendit. Sed qz die psalm' ppria voce dei loquens inducit: ideo nulli no by: sic quid diuio eloquio pponeret: Aut pam' diceret: qui no pam': sed ymis est apdla tate: ideo premlatione habere non potuit nec oduat: ne si habuisset vrpam' esset melior tantu in ordine numeri non auctoritate indicaret: Aut ne vt iam relatus est: aliquid pponeret diuino eloquio psalmograph' pmlatione ppositu. Na e paccetris potuisset intelligi: si pam' dicit' fuisset. Et ideo sol' nulli no habet: vt ppsiculi esset quatuor inter ceteros emmeret. Unde tam antea ducere debet prudentia vestra: quanta vis: quanta auctoritas: quanta ratio in hoc psalmo versatur: cui nec tantulum ausus est scriba preponere: nec numerum indicare: vt solum cum e vna: potius qz primus ostenderet. Igitur quia faciente deo: et vocis auctoris iam ostensa est: nulli ratio demonstrata: suspelli vt de ipso psalmo tractemus.

Explicat prologus.

In eisdem dixi Augustini de eodem psalmo Tractatus inquit.

Psalmus

Carus vir qui non abiit in consilio impiorum. De domino nostro. Iesu Christo: hoc est homine dominico accipendum est: Beat' vir qui non abiit in consilio impioru: sicut homo terrenus: qui vtriusqz consensu decepte a serpente: vt dei precepta preterret. Et in via peccatorum non nascit. Quia venit quide i via peccatoru: nascendo sicut peccatores: sed no sicut: qz cu no tenuit illecebra seculari. Et in cathedra pestilentie no sedit. Noluit regna frenu cu supbia: Que ideo cathedra pestilentie recte intelligit: qz no fere q'sqz est q careat amore d'sandi: r humana no appetat gloriam. Pestilencia est em morb' late puagantia: et oca aut pene oca iuolucra: q'sqz accommodan' accipiat cathedra pestilentie: pniciosa doctrina: cui sermo vt ceteri serpu. De ideo p'siderad' e ordo ybor: abijstentia: scdit. Abijt em illi: cu recessit a deo. Sicut: cui delectat' est pcto. Sed: cu in sua superbia cōfirmat: redire no potuit: nisi per eū liberat': qui neqz abiit in cōsilio impioru: nec in via peccatoru stetit: nec in cathedra pestilentie sedit. Sed in lege d'ni fuit voluntas eius: r i lege eius meditabit' die ac nocte. Iusto non est lex posita: vt die d'p's. Sed aliud est esse i lege: aliud sub lege. Qui e in lege: scdm lege agit: q est sub lege: scdm lege agit. Ille q' hber est: iuste seru'. Deinde aliud est lex que scribit' r imponit seruiciu: aliud lex que mente p'spicit ab eo qui no indiget litu. Abeditabit' die ac nocte: Aut sine intermissione intelligendū est: Aut die in lenia: nocte i tribulationib'. Dicit em: Abia die meus vidit: r gaudius est. Et de tribulatione dicit: In sup et v'qz ad nocte em' d'augur me renes meus. Et erit tagz lignu qd plantatu est scdm decursus aquaz. Id est: Aut scdm ipam sapienna q' digna est boiem suscipere ad salute n'ram: vt ipe bō sit lignu plantatu scdm decursus aqz. Ipe em b intellectua accipi qd in alio psalmo d'r: flum' dei replet' est aq: Aut scdm spirituale scdm que d'r: Ipe vos baptizabit in sp'scō. Et illud: Qui sitit: ventur r bibat. Et illo: Si scires donū d'ni: q's est

AUGUSTINUS, Aurelius : *Explanatio psalorum*. Basel. Johann Amerbach, 1489. a 3. lap.

